

Investigating the fundamentals of fundamentalist thinking in Iran after the Islamic revolution

Frahad Faramarziyan^{*}, Shahriyar Faraji Nasiri^{}**

Ali Ghasemiyan^{*}**

Abstract

With the occurrence of the Islamic revolution in Iran and the introduction of the theory of velayat-e-faqih based on jurisprudential Islam, the political system of the Islamic Republic of Iran was formed and fundamentalist thinking was found again. At the beginning of the revolution, this way of thinking was proposed in the form of the traditional right, and in the early 1380s, it was proposed in the new form of fundamentalism. For this reason, the purpose of the present study is to examine the intellectual sources of fundamentalist thinking in Iran after the revolution. The main question of this research is what are the fundamentals of fundamentalist thinking? According to the type of research method of this research, which is thematic analysis method, the current research has no hypothesis. This research, with purposeful and snowball sampling, after interviewing 15 experts and experts, finally reached theoretical saturation, and after analyzing the interviews, it was divided into three overarching themes: Islamic government, resistance economy, and Islamic-Iranian lifestyle. has been achieved Each of these overarching themes consists of several organizing themes and each organizing theme consists of several basic themes.

^{*} Ph.D. Candidate of political science , Azad University, Khorram Abad branch and Researcher, The Academic Center for Education, Culture and Research (ACECR), Lorestan Branch, Lorestan (Corresponding Author), sorysoory@yahoo.com.

^{**} Assistant Professor of Political Science, Lorestan University, shahriqr.nasiri@gmail.com

^{***} Associate Professor of Political Science, Islamic Azad University, Khorramabad branch, ali.ghasemiyan@gmail.com

Date received: 15/10/2024, Date of acceptance: 11/11/2024

Keywords: fundamentalism, theme analysis, political Islam, jurisprudential names, resistance economy.

Introduction

The thought of fundamentalism as an influential thought in contemporary Iran has various aspects and dimensions. Historically, the intellectual lineage of fundamentalism in the Islamic Republic of Iran is rooted in Islamic jurisprudence, which has a maximal interpretation of religion and its ultimate ideal and horizon is the formation of an Islamic state. This thought, which has always existed in contemporary times in parallel with modernism in Iranian society, was heavily mixed with politics during the Constitutional era and after the Constitutional Revolution, and its most important representative in the Constitutional era was Sheikh Fazlullah Nouri, who was a serious opponent of the Constitutional era and a supporter of the religious state or legitimacy. However, the most important representative of Islamic jurisprudence in contemporary Iran was Imam Khomeini (RA), who theorized the guardianship of the jurist with a new interpretation of Shiite jurisprudence and sought the political guardianship of the jurist, which was ultimately achieved with the Islamic Revolution. Of course, it goes without saying that the thought of fundamentalism, like other political discourses in Iran, does not have clear and distinct intellectual boundaries, and the discursive boundaries of this thought are still confused and dusty. Therefore, the present study aims to examine the intellectual foundations of fundamentalist thinking in the Islamic Republic and, by examining these intellectual foundations, help clarify its discursive boundaries. Given the importance of this way of thinking, the present study analyzed the content of the intellectual foundations of fundamentalism in Iran after the revolution and in this regard interviewed activists and experts in this field in order to achieve a coherent intellectual model.

Material and Method

The present study was conducted using the content analysis method. The theme network analytical method was used in data analysis in this study. In the theme network method, what the themes present is a map similar to a web as the organizing principle and the method of presentation. The theme network organizes basic themes (codes and key points of the text), organizing themes (themes obtained from combining and summarizing basic themes), and overarching themes (higher themes

that encompass the principles governing the text as a whole) based on a specific process; Then, these themes are shown in the form of network maps of the traditional web and the prominent themes of each of these three levels along with the relationships between them. By interviewing 15 experts, theoretical saturation was finally reached and after comparing the themes obtained with other literature and theories available in this regard, the validity and reliability of this research have been achieved. The sampling method in this research was purposive and snowball sampling and finally, by analyzing the text of the interviews conducted, basic themes, organizing themes and comprehensive themes were reached.

Discussion & Result

In analyzing the text of the interviews conducted with experts, three comprehensive themes were reached: Islamic government, resistance economy and Islamic-Iranian lifestyle. Islamic government is the desired governance model and style of principled thinking, resistance economy is the economic model and Iranian-Islamic lifestyle is the desired socio-cultural model of principled thinking for governing the country. The analysis of the research data shows that the Islamic government in the fundamentalist thinking has been formed on the basis of jurisprudential Islam, political Islam, Islamic governance, anti-arrogance, independence, the Palestinian ideal, and ultimately, world government. Also, the resistance economy, as the desired economic model of the fundamentalist thinking, is an inward-looking and exogenous economy; meaning that it both seeks connection with the outside and uses domestic capacity. Finally, the Iranian Islamic lifestyle, as the desired socio-cultural model of the fundamentalist thinking, has been formed on the basis of a good life and social engineering. This means that the government has the duty to provide the conditions for a good life, which is a social life based on faith and righteous deeds, honor and acceptance, through social engineering and control of the socio-cultural space of the society.

Conclusion

After the revolution, the guardianship of the jurist became a pillar of the fundamentalist thinking, and the fundamentalist discourse was articulated around the guardianship of the jurist. In the Islamic jurisprudence of the fundamentalists, the clergy has a special place and, as the heirs of the Prophet and the Imams (AS), they are responsible for the political leadership of Muslims, and the jurists have political

guardianship over the people. Also, the fundamentalist thought seeks to implement Islamic justice with a maximal interpretation of religion; especially in the economic sphere, they seek to implement Islamic economics and implement economic justice. The fundamentalist's maximal interpretation of religion, which is based on the comprehensiveness of religion, mixes religion with politics and sees it as the driving force of politics in society, and by promoting revolutionary Islam, it seeks to establish an Islamic government, which is the ultimate ideal and goal of this thought.

Bibliography

- Imam Khomeini (RA) (1992). *Sahifeh Noor*, volumes 7 and 14, Tehran: Institute for the Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works[in Persian]
- Benno Azizi, Ali (1990). "Socio-Psychological Approaches to Political Development," *Understanding Political Development*, edited by Myron Weinroe and Samuel Huntington, translated by the Institute for Strategic Studies, Tehran: Institute for Strategic Studies.[in Persian]Hazeri,
- Mohammad (2011). "Reformist Discourse in Iran after the Revolution", *Encyclopedia of Social Sciences*, Volume 3, No. 1, pp. 25-42.[in Persian]
- Hosseinizadeh, Mohammad Ali (2007). *Political Islam in Iran*, Qom: Mofid University Publishing Institute.[in Persian]
- Rabbani Khorasgani, Ali and Mohammad Mirzaei (2013). "Analysis of the Discursive Conflict between Fundamentalism and Reformism in the Tenth Presidential Elections", *Journal of Applied Sociology*, Year 26, Serial Number (60), Number 4, Winter 2015, pp. 45-68.[in Persian]
- Shafieifar, Mohammad (2007). "Fundamentalism and the Constitution", *Zamaneh Magazine*, No. 55, pp. 44-61.[in Persian]
- Enayat, Hamid (1986). *Political Thought in Contemporary Islam*, Baha'uddin Khorramshahi, Tehran: Kharazmi.[in Persian]
- Mesbah Yazdi, Mohammad Taqi (2003). "Interpretation of Religious Democracy", *Islamic Government Magazine*, No. 29.[in Persian]
- "The Full Text of the Charter of Fundamentalism" (March 8, 2014). Tasnim News Agency, available at: <https://www.tasnimnews.com>[in Persian]
- Boyatzis, R. E. (1998). *Transforming Qualitative Information: Thematic Analysis and Code Development*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology; *Qualitative Research in Psychology*, *Journal of Psychology*. Vol. 3 (2), Pp. 77-101.
- Braun, V. & Clarke, V. (2012). "Thematic Analysis", *APA Handbook of Research Methods in Psychology*, Vol. 2, Pp. 57-71.

215 Abstract

- Crosley, Jenna (2021). "What (Exactly) Is Discourse Analysis? A Plain-Language Explanation & Definition (With Examples)", GRADCOACH, At: <https://gradcoach.com/discourse-analysis-101/>
- Fulcher, R. (2010). Critical Discourse Analysis. London and New York: Longman.
- Howitt, D. & Cramer, D. (2010). Introduction to Research Methods in Psychology. 2nd Edition. Harlow: Pearson Education Limited.
- McGregor, S.L.T. (2010). Critical Discourse Analysis: A Primer, Halifax: Mount Saint Vincent University.
- Okot, M.B.(2007).Text and Textuality in Oral Performance, London:Sage Publications.

بررسی مبانی تفکر اصول گرایی در ایران بعد از انقلاب اسلامی

فرهاد فرامرزیان*

شهریار فرجی نصیری**، علی قاسمیان***

چکیده

به لحاظ نظری تبار تفکر اصولگرایی در ایران معاصر به اوایل دوران مشروطه و خصوصاً تبار فکری شیخ فضل الله نوری می رسد. با وقوع انقلاب اسلامی ایران و طرح نظریه ولایت فقیه بر مبنای اسلام فقهاتی، نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران شکل گرفت و این تفکر حیاتی دوباره پیدا کرد. در اوایل انقلاب این شیوه تفکر در قالب راست سستی مطرح شده و در اوایل دهه ۱۳۸۰ در قالب جدید اصولگرایی مطرح شد. به همین دلیل هدف پژوهش حاضر بررسی مبانی فکری تفکر اصولگرایی در ایران بعد از انقلاب است. سال اصلی این پژوهش بر آن است که مبانی تفکر اصولگرایی کدامند؟ با توجه به نوع روش تحقیق این پژوهش که روش تحلیل مضمون است، پژوهش حاضر فاقد فرضیه است. این پژوهش با نمونه گیری هدفمند و گلوله برفی، پس از مصاحبه به ۱۵ نفر از متخصصان و صاحب نظران، نهایتاً به اشباع نظری رسیده و پس از تحلیل مصاحبه های انجام شده به سه مضمون فراگیر: حکومت اسلامی، اقتصاد مقاومتی و سبک زندگی اسلامی-ایرانی دست یافته است. هرکدام از این مضامین فراگیر از چندین مضمون سازمان دهنده تشکیل شده و هرکدام از مضامین سازمان دهنده از چندین مضمون پایه ای تشکیل شده است.

کلیدواژه ها: اصولگرایی، تحلیل مضمون، اسلام سیاسی، اسلام فقهاتی، اقتصاد مقاومتی.

* دانشجوی دکترای علوم سیاسی، دانشگاه آزاد، واحد خرم آباد، پژوهش گر جهاد دانشگاهی، واحد لرستان
(نویسنده مسئول)، sorysoory@yahoo.com

** استادیار علوم سیاسی، دانشگاه لرستان، shahriqr.nasiri@gmail.com

*** دانشیار علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خرم آباد، ali.ghasemiyan@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۲۴، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۲۱

۱. مقدمه

تفکر اصولگرایی به‌عنوان یک تفکر تأثیرگذار در ایران معاصر، دارای وجوه و ابعاد مختلفی است. به لحاظ تاریخی تبار فکری اصولگرایی در جمهوری اسلامی ایران ریشه در اسلام فقهاتی دارد که قرائتی حداکثری از دین داشته و آرمان و افق نهایی آن تشکیل حکومت اسلامی است. این تفکر که در دوران معاصر به‌موازات تجددخواهی در جامعه ایرانی همواره وجود داشته، در دوران مشروطه و پس از انقلاب مشروطه به‌شدت با سیاست آمیخته و مهم‌ترین نماینده آن در عصر مشروطه، شیخ فضل‌الله نوری بود که از مخالفین جدی مشروطه بوده و طرفدار حکومت دینی یا مشروعه‌گرایی بود؛ اما مهم‌ترین نماینده اسلام فقهاتی در ایران معاصر امام خمینی (ره) بود که با قرائتی جدید از فقه شیعی، ولایت‌فقیه را تئوریزه کرده و به دنبال ولایت سیاسی فقیهان بود که در نهایت این امر با انقلاب اسلامی محقق شد. ولایت‌فقیه بعد از انقلاب تبدیل به رکن رکن تفکر اصولگرایی شده و گفتمان اصولگرایی حول محور ولایت‌فقیه مفصل‌بندی شد. در اسلام فقهاتی اصولگرایان، روحانیت جایگاه ویژه‌ای داشته و به‌عنوان وارثان پیامبر و امامان (ع) عهده‌دار زعامت سیاسی مسلمین بوده و فقها دارای ولایت سیاسی بر مردم هستند. همچنین تفکر اصولگرایی با تفسیر حداکثری از دین به دنبال اجرای عدالت اسلامی بوده؛ خصوصاً در حوزه اقتصادی آن‌ها درصدد پیاده کردن اقتصاد اسلامی و اجرای عدالت اقتصادی هستند. تفسیر حداکثری اصولگرایان از دین که بر مبنای جامعیت دین استوار است، دین را با سیاست آمیخته و آن را به‌عنوان موتور محرکه امر سیاسی در جامعه می‌نگرد و با ترویج اسلام انقلابی به دنبال استقرار حکومت اسلامی است که آرمان و هدف نهایی این تفکر است. البته ناگفته پیداست که تفکر اصولگرایی به‌مانند دیگر گفتمان‌های سیاسی در ایران دارای مرزهای فکری شفاف و روشنی نبوده و همچنان مرزهای گفتمانی این تفکر مغشوش و غبارآلود است؛ بنابراین پژوهش حاضر درصدد است به بررسی مبانی فکری تفکر اصولگرایی در جمهوری اسلامی پرداخته و با بررسی این مبانی فکری به شفافیت مرزهای گفتمانی آن کمک کند. به همین دلیل پژوهش حاضر با استفاده از روش تحقیق تحلیل مضمون، به بررسی مبانی فکری تفکر اصولگرایی پرداخته است. این پژوهش با روش نمونه‌گیری هدفمند و گلوله برفی، با انجام مصاحبه با ۱۵ نفر از متخصصین این حوزه، به اشباع نظری رسیده و مهم‌ترین مضامین تفکر اصولگرایی را کدگذاری کرده است.

۲. پیشینه پژوهش

در حوزه بررسی تفکرات اصول‌گرایی تاکنون کارهای مختلفی انجام گرفته است که در ذیل به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

قاسمی و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «مقایسه مواضع سیاسی دو رویکرد اصول‌گرایی و اصلاح‌طلبی در جمهوری اسلامی ایران» به بررسی تطبیقی دیدگاه‌های سیاسی دو جریان اصول‌گرایی و اصلاح‌طلبی پرداخته‌اند. این پژوهش با استفاده از نظریه تحلیل گفتمان انتقادی لاکلاو و موفه به بررسی دیدگاه‌های سیاسی این دو جریان پرداخته و به این نتیجه می‌رسد که هویت‌ها، غیریت‌ها و رقابت‌ها در منظومه فکری اصول‌گرایان، حول مفهوم بنیادینی به نام «ولایت» شکل گرفته است و تحت تأثیر این بینش، اصول‌گرایان به مشروعیت از بالا و یک سیستم سیاسی نسبتاً بسته اعتقاد دارند که مشروعیت خود را از بالا (دین) می‌گیرد. در مقابل اصلاح‌طلبان گفتمان سیاسی خود را حول محور دال مرکزی «مردم» مفصل‌بندی کرده و تحت تأثیر چنین بینشی، به مشروعیت از پایین و یک سیستم سیاسی باز اعتقاد دارند که این سیستم مشروعیتش را از مردم می‌گیرد. در نهایت این پژوهش معتقد است هر یک از این دو جریان به‌منظور هژمون کردن خود در سپهر سیاسی کشور، تلاش در برجسته‌سازی نظام معنایی خود و بالطبع ساختارشکنی و به حاشیه راندن نظام معنایی رقیب دارند.

اسکندری نسب و جلالی پور (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل شیوه بازنمایی اصلاح‌طلبان در گفتمان اصول‌گرایی» به بررسی شیوه بازنمایی اصلاح‌طلبان در گفتمان اصول‌گرایی می‌پردازد. این پژوهش به‌عنوان مطالعه موردی، مقالات روزنامه کیهان در خلال انتخابات اسفندماه ۱۳۹۴ را بررسی کرده است. نتایج یافته‌ها و تحلیل‌های این پژوهش نشان می‌دهد که روزنامه کیهان اصلاح‌طلبان را با خصوصیات مانده دروغ‌گو، مدعی‌گری، فاقد تخصص، اهل طرب، جریان بد و لیبرال‌های غیرمسلمان توصیف کرده است.

عابدی اردکانی و عظیمی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی تطبیقی دیدگاه‌های جریان اصولگرا و اصلاح‌طلب نسبت به مشارکت سیاسی زنان در جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۴-۱۳۷۶)» به بررسی دیدگاه‌های دو جریان اصولگرا و اصلاح‌طلب نسبت به مشارکت سیاسی زنان در جمهوری اسلامی ایران پرداخته‌اند. این پژوهش در نهایت به این نتیجه می‌رسد که مبانی فکری و دینی متفاوت این دو جریان منجر به موضع ناهمگون آن‌ها نسبت به مسئله حقوق زنان خصوصاً مقوله مشارکت سیاسی آنان شده است. این دو جریان

موضع متفاوتی نسبت به مشارکت سیاسی زنان داشته که این اختلاف نظر ناشی از تفاسیر متفاوت آن‌ها نسبت به دین است. در مجموع اصلاح‌طلبان موضعی نرم‌تر و منعطف‌تر، همراه با تساهل سیاسی بیشتری نسبت به مشارکت سیاسی زنان دارند. در مقابل، اصولگرایان موضعی سخت‌تر و غیر منعطف‌تر همراه با رواداری کمتری نسبت به مقوله مشارکت سیاسی زنان دارند.

ربانی خوراسگانی و میرزایی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل تقابل گفتمانی اصولگرایی و اصلاح‌طلبی در دهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری» به بررسی گفتمان انتخاباتی این دو جریان در دهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری پرداخته‌اند. این پژوهش با استفاده از چارچوب نظری تحلیل گفتمان انتقادی لاکلاو و موفه همراه با عناصر و مفاهیمی از نظریه فرکلاف به تحلیل و مقایسه این دو گفتمان انتخاباتی می‌پردازد. این پژوهش در نهایت به این نتیجه می‌رسد که گفتمان اصولگرایی در این دوره با نشان دادن توانایی منحصربه‌فرد خود در قطبی کردن جامعه در نهایت توانست به موقعیت هژمونیک دست یابد.

سعیدی شاهرودی (۱۳۹۰) در کتابی با عنوان «گفتمان اصولگرایی (معیارها و شاخص‌ها)» به بررسی معیارها و شاخص‌های گفتمان اصولگرایی می‌پردازد. این پژوهش ابتدا به بررسی پیشینه و تبارشناسی اصولگرایی پرداخته و سپس به بیان معیارهای اصولگرایی می‌پردازد. پژوهش ذکر شده در ادامه به بررسی گفتمان اصولگرایی پرداخته و آن را با دیگر گفتمان‌ها از جمله گفتمان‌های رایج در تاریخ معاصر، گفتمان‌های رایج در سطح منطقه خاورمیانه، گفتمان‌های تاریخ معاصر ایران و ... مقایسه می‌کند. این پژوهش در ادامه به بررسی نقش مردم و دولت در تحقق اصولگرایی پرداخته و پدیده اصولگرایی و پیامدهای آن را مورد مطالعه قرار می‌دهد. این پژوهش در نهایت به آسیب‌شناسی اصولگرایان پرداخته و این چالش‌ها را در سه سطح چالش‌ها و آسیب‌های فکری و نظری، چالش‌ها و آسیب‌های ساختاری و چالش‌ها و آسیب‌های خصلتی و رفتاری بررسی می‌کند. در خاتمه نیز پژوهش ذکر شده به ارائه راهکارها و بایسته‌هایی برای اصولگرایی می‌پردازد.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود پژوهش‌های انجام شده هیچ‌کدام به صورت مستقل به بررسی مبانی فکری اصولگرایی در دوره جمهوری اسلامی نپرداخته‌اند. نوآوری پژوهش حاضر در این است که با بررسی میدانی و انجام مصاحبه‌های میدانی از صاحب‌نظران این حوزه، به روش تحلیل مضمون که روشی بدیع در تحلیل گفتمان‌های سیاسی است،

پرداخته و مهم‌ترین مبانی تفکر اصول‌گرایی را به‌صورت کدها و مضامین فراگیر بیان کرده است.

۳. چارچوب نظری

ادبیات سیاسی یک قرن اخیر ایران نشان از شکافی در بستر جامعه ایران دارد که سرمنشأ بسیاری از تحولات آن بوده است. از اوایل دوره قاجار سنت‌گرایی و تجددگرایی در فضای سیاسی-اجتماعی ایران همواره دو نیروی متعارض بنیادین و پیش‌راننده تحولات اجتماعی بوده‌اند (حاضری، ۱۳۹۰: ۳). شکاف میان گرایش به علاقه‌های جدید و نو، به مبانی معرفت‌شناسی و سیاسی غرب و گرایش با اذعان به توانایی‌های عقبه‌تئوریک مرکزیت محور اسلام هم در عمل و هم در مقام نظر؛ شکافی که در ذات خود تعامل آفرین و تنش‌زا بوده و اختلافاتی در همه سطوح ایجاد کرده؛ شکافی که می‌توان آن را اختلاف میان تجددگرایان و سنت‌گرایان نام نهاد (ربانی خوراسگانی و میرزایی، ۱۳۹۴: ۵۵). سنت‌گرایی‌ای که بر مبنای التزام به اصول ثابت و از پیش طراحی‌شده‌ای برای سنجش امور سیاسی استوار بود.

تضاد بین نیروهای تجددگرا و سنت‌گرای مبتنی بر اصول اسلامی در سراسر قرن بیستم تا به امروز یکی از چالش‌های اساسی جامعه ایران بوده که اوج این چالش‌ها را می‌توان در دهه‌های ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۰ مشاهده کرد؛ اما اواخر دهه ۱۳۵۰ شاهد ائتلافی از نیروهای مختلف سیاسی جامعه ایران بود که درنهایت منجر به انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ شد. شکاف‌های مختلف موجود در جامعه ایرانی زیر رهبری کاریزماتیک امام خمینی (ره) باهم متحد شده و انقلاب اسلامی به بار نشست. رهبری امام خمینی (ره) جامعه سراسر ناهمگون ایران را در کنار هم نشانید و با کنار هم قرار دادن سنت و تجدد و آشتی این دو، علیه نظم حاکم شورید و انقلاب را به پیروزی رساند. تجمیع تفکرات مختلف و متضاد حول شخصیت کاریزماتیک امام خمینی (ره) باعث پنهان شدن تضادهای موجود میان سنت‌گرایی و تجددگرایی شد؛ اما پس از انقلاب اسلامی و شکست دشمن مشترک (رژیم شاه)، آرام‌آرام تضادهای موجود سر برافراشته و گرایش‌های مختلف فکری-سیاسی در بین انقلابیون ظهور یافت.

پس از انقلاب اسلامی، به‌تدریج خرده‌گفتمان‌های متنوعی بافهم دینی خاص نسبت به مقوله‌های مدرن، ازجمله سیاست، حکومت و حقوق زنان به رقابت با یکدیگر پرداختند اما

راه به جایی نبرده و به تدریج به حاشیه رانده شدند. درعین حال، گروه اصلی اداره کننده و هدایتگر انقلاب که از آن به عنوان «اسلام گرایان فقهاتی» یاد می شود، از همان ابتدا گفتمانی را با مرکزیت «ولایت فقیه» و تکیه بر فقه و فقها شکل داد که ریشه در گذشته داشت. با توجه به اوضاع انقلابی سال های آغازین انقلاب و ابزارهای نیرومندی که حامیان این جریان فکری از قبیل شبکه ارتباطی قوی، مخاطبان گسترده، استقلال مالی و کانون های تجمعات سستی مانند مساجد و حسینیه ها در اختیار داشتند (بنوعیزی، ۱۳۷۹: ۳۴۵)، به زودی گفتمان آن ها تبدیل به گفتمان مسلط شده و در دهه شصت به اوج بالندگی خود رسید و پس از چالش با گفتمان رقیب در دهه هشتاد بر همه جریانات فکری غلبه یافت. از دهه هشتاد به بعد با توجه به رویکرد سیاسی و فکری آن ها، این جریان به «اصولگرایی» شهرت یافت.

به لحاظ تاریخی گفته می شود که یاران امام خمینی (ره)، در پی نامزدی بنی صدر در اولین دوره انتخابات ریاست جمهوری، برای جبهه خودی از این اصطلاح بهره گرفتند. عده ای دیگر معتقدند در اوایل دهه ۱۳۷۰، مقام معظم رهبری، ضمن بیان مطالبی درباره شیوه عملکرد و نگرش گروه های فعال سیاسی، با انتقاد از نام گذاری طیف های سیاسی به راست و چپ، اظهار می کرد که مسلمات انقلاب و ایده آل های حضرت امام چنین می طلبد که به جای تقسیم بندی راست و چپ، اصطلاح اصول گرا و غیر اصول گرا را برای هویت بخشی انقلابی گروه ها و جریان ها به کاربرد (شفیعی فر، ۱۳۸۶: ۳). بنابراین به لحاظ سیاسی، این مفهوم متعلق به تحولات دهه اخیر کشورمان است و ریشه در تحولات مربوط به انقلاب اسلامی و نظام جمهوری اسلامی دارد. پس از پشت سر گذاشتن وقوع نخستین سال های اولیه انقلاب و تثبیت نظام جمهوری اسلامی ایران، دو طیف سیاسی تأثیرگذار بر تحولات کشور در سپهر سیاسی ایران متولد شد. یکی طیف چپ و دیگری طیف راست بود. بعدها و باروی کار آمدن دولت اصلاحات در سال ۱۳۷۶، از دل چپ سستی، جریان موسوم به اصلاح طلبی متولد شد و در واکنش و رقابت با اصلاح طلبان، در دهه ۱۳۸۰ از دل راست سستی، طیف موسوم به اصولگرایی متولد شد. این طیف برای نخستین بار در انتخابات شورای شهر دوم توانستند وارد سپهر سیاسی کشور شده و به توفیقاتی دست یابند. با این وجود، نخستین رویارویی جدی اصولگرایان با اصلاح طلبان و عرض اندام آن ها در سپهر سیاسی کشور در انتخابات ریاست جمهوری ۱۳۸۴ بود که با چهره ای جدید به نام محمود احمدی نژاد وارد عرصه این انتخابات شدند. در این انتخابات بود که با ارائه شعارهای جدید، گفتمان و تفکر سیاسی این طیف نمود و بروز یافت. مهم ترین دال های

گفتمانی احمدی‌نژاد که شالوده تفکر اصولگرایی را تشکیل می‌دادند، عبارت بودند از: ولایت‌فقیه، دولت اسلامی، توسعه اقتصادی اسلامی، تهاجم فرهنگی، عدالت اجتماعی و رشد سیاسی (ربانی خوراسگانی و میرزایی، ۱۳۹۴: ۶۰).

به لحاظ تئوریک، تفکر اصولگرایی ریشه در اسلام فقهاتی دارد. اصولگرایان خواهان حل معضلات اصلی جامعه از طریق دین هستند و معتقدند دین برای همه زمان‌ها جهت برون‌رفت از معضلات اساسی جامعه راهکار دارد. نگاه اصولگرایان به دین، نگاهی حداکثری است. اصولگرایی اساساً با رویکرد فقهی و فلسفی-کلامی به دفاع از دین پرداخته و معتقد است که قلمرو دین صرفاً به حوزه مسائل عبادی که مستقیماً به خدا مربوط می‌شود، منحصر نیست بلکه همه زندگی انسان در قلمرو دین قرار می‌گیرد و هیچ شأنی از شئون زندگی انسان، خارج از قلمرو دین نیست (مصباح یزدی، ۱۳۸۲: ۸۲). امام خمینی (ره) برجسته‌ترین نماینده اسلام فقهاتی، برای حل مشکل رویارویی دین و مشکلات اجتماعی عصر مدرن، پای عنصر مصلحت را در اجتهاد به میان کشیده و اجتهاد مصطلح حوزه‌ها (فقه رایج) را به دلیل بی‌توجهی به دو عنصر زمان و مکان، حلال این‌گونه معضلات ندانست. از نظر امام خمینی (ره)، «روحانیت تا در همه مسائل و مشکلات حضور فعال نداشته باشد، نمی‌تواند درک کند که اجتهاد مصطلح برای اداره جامعه کافی نیست» (امام خمینی، ۱۳۷۱: ۱۰۰).

همچنین در سال ۱۳۹۰ و به دنبال جلسه مشترک جامعه مدرسین حوزه علمیه قم و جامعه روحانیت مبارز تهران، کمیته مشترک جامعین تشکیل و در جلسات متعددی در قم و تهران منشور اصولگرایی برای ایجاد وحدت میان اصولگرایان به امضای حضرات آیات یزدی و مهدوی کنی رسید و منتشر شد. منشور تفکر اصولگرایی از چهار مبنا و اصل پایه‌ای و دوازده شاخص به‌عنوان اولویت‌های جریان اصولگرایی شکل گرفته است، مبانی چهارگانه منشور تفکر اصولگرایی عبارت است از اسلام، جمهوری اسلامی با نگاه قانون اساسی، خط و سیره امام و ولایت مطلقه فقیه؛ به این معنا که هر کس این اصول را قبول داشته باشد اصولگرا است. شاخص‌های دوازده‌گانه منشور اصولگرایی نیز شامل دفاع از ارزش‌های اسلامی، پایبندی به مبانی انقلاب اسلامی، التزام عملی به ولایت‌فقیه و فصل‌الخطاب دانستن نظر رهبری، احترام و توجه به جایگاه روحانیت و مرجعیت، ساده زیستی و پرهیز از تجمل‌گرایی و اشرافی‌گری و توجه ویژه به گروه‌های ضعیف و نیازمند، اعتقاد به آزادی‌های مشروع و مردم‌سالاری دینی، عدالت محوری و مبارزه با فساد، تأکید و

باور به پیشرفت همه‌جانبه کشور، اداره امور بر اساس موازین اسلامی، عقلانیت، قانون، برنامه، حسن تدبیر و عظوفت با مردم، اعتقاد و التزام به تعامل و هماهنگی میان قوا در سایه تدبیرهای رهبری، دشمن‌شناسی، استکبارستیزی، استقلال‌طلبی و موضع‌گیری صریح در برابر دشمنان و فتنه‌ها و تلاش برای تحقق وحدت امت اسلامی می‌شود (منشور اصولگرایی، ۱۳۹۳: ۱-۵).

۴. روش تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش، روش تحلیل مضمون یا تحلیل موضوعی (Thematic Analysis) است. تحلیل مضمون یکی از انواع روش تحلیل داده‌ها در تحلیل گفتمان انتقادی است (McGregor 2010: 3-4). تحلیل موضوعی در مورد تلاش برای شناسایی مقوله‌ها (Category) یا مضامین (Themes) معنادار در مجموعه‌ای از داده‌ها است (Fulcher 2010:5). هوویت و کرامر بیان می‌کنند که در تحلیل موضوعی، وظیفه محقق شناسایی تعداد محدودی از مضامین است که به‌اندازه کافی داده‌های متنی آن‌ها را منعکس می‌کند (Howitt and Cramer, 2010:211). تحلیل موضوعی روشی برای شناسایی، تحلیل و گزارش الگوهای (موضوعات) درون داده‌ها است. مضمون مجموعه‌ای از مقوله‌های مرتبط است که معانی مشابهی را منتقل می‌کند و معمولاً از طریق فرآیند تحلیلی استقرایی که پارادایم کیفی را مشخص می‌کند، پدیدار می‌شود. با نگاه کردن به یک متن، محقق می‌پرسد که آیا می‌توان تعدادی از موضوعات تکرارشونده را در مورد آنچه گفته می‌شود انتزاع کرد، به‌عنوان مثال، ثبات یا سرزنش. آشنایی با داده‌ها، کلید تحلیل موضوعی است. پس از آشنایی، محقق می‌تواند داده‌های خود را کدگذاری کند (Braun & Clarke 2006:79).

۵. مراحل انجام تحلیل مضمون

مضمون روشی برای شناسایی، سازمان‌دهی و ارائه بینش در مورد الگوهای معنا (مضامین یا موضوعات) در یک مجموعه داده است. تم یا مضمون اطلاعات مهم و اساسی درباره داده‌ها و سؤال‌های پژوهش را نشان می‌دهد تا حدودی معنا و مفهوم الگوی موجود در مجموعه‌ای از داده‌ها را نشان می‌دهد (Braun & Clarke, 2006: 87). به‌عبارتی دیگر مضمون یا تم الگویی است که در داده‌ها پیدا می‌شود و حداقل به شرح و سازمان‌دهی مشاهدات و حداکثر به تفسیر جنبه‌هایی از پدیده‌ها می‌پردازد (Boyatzis, 1998: 4). از طریق تمرکز بر معنا

در یک مجموعه داده، تحلیل مضمون به محقق اجازه می‌دهد تا معانی و تجربیات جمعی یا مشترک را ببیند و معنا کند. (Braun & Clarke, 2006: 82). اشکال مختلفی که تحلیل موضوعی می‌تواند داشته باشد به این معنی است که با طیف گسترده‌ای از سؤالات تحقیق و موضوعات تحقیق مطابقت دارد. شش مرحله در رویکرد ما به تحلیل مضمون در این پژوهش مشخص شده و نشان داده شده است.

۱.۵ فاز ۱: آشنایی با داده‌ها

این مرحله که در همه اشکال تحلیل کیفی رایج است، شامل غوطه‌ور شدن در داده‌ها با خواندن و بازخوانی داده‌های متنی (مانند متن مصاحبه‌ها، پاسخ به نظرسنجی‌های کیفی) و گوش دادن به صداهای ضبط‌شده یا تماشای داده‌های ویدیویی است. هدف این مرحله این است که با محتوای مجموعه داده خود از نزدیک آشنا شویم و متوجه مواردی شویم که ممکن است به سؤال تحقیق ما مرتبط باشد. در این مرحله محقق هنوز داده‌ها را کدگذاری نمی‌کند (Braun & Clarke, 2012: 5-6).

۲.۵ فاز ۲: تولید کدهای اولیه

فاز ۲ تجزیه و تحلیل سامانمند داده‌ها را باید از طریق کدگذاری آغاز کرد. کدها بلوک‌های سازنده تجزیه و تحلیل هستند: کدها برچسبی برای ویژگی داده‌هایی که به‌طور بالقوه مرتبط با سؤال تحقیق است را ارائه می‌کنند. کدگذاری می‌تواند در سطح معنایی یا نهفته معنا انجام شود. این مرحله از فرآیند زمانی به پایان می‌رسد که داده‌های محقق به‌طور کامل کدگذاری شوند و داده‌های مربوط به هر کد جمع‌آوری شوند. بسته به موضوع، مجموعه داده‌ها و دقت در کد نویسی، محقق هر تعداد کدی را ایجاد خواهد کرد؛ حداکثری وجود ندارد. آنچه محقق می‌خواهد کدهای کافی برای ثبت تنوع و الگوهای درون داده‌ها است و کدها باید در بیش از یک مورد داده ظاهر شوند (Braun & Clarke, 2012: 6-7).

۳.۵ فاز ۳: جستجوی مضامین

در این مرحله، با تغییر از کدها به تم‌ها، تحلیل محقق شروع به شکل‌گیری می‌کند. این مرحله شامل بازبینی داده‌های کدگذاری شده برای شناسایی زمینه‌های مشابه و همپوشانی بین کدها است: هر موضوع یا موضوع گسترده‌ای را شناسایی کنید که در اطراف کدها

خوشه‌بندی می‌شوند؟ فرآیند اصلی تولید مضامین و مضامین فرعی که اجزای فرعی یک موضوع هستند، شامل در هم ریختن یا خوشه‌بندی کدهایی است که به نظر می‌رسد برخی ویژگی‌های متحد‌کننده را باهم به اشتراک می‌گذارند، به‌طوری‌که یک الگوی منسجم و معنادار را در داده‌ها منعکس و توصیف می‌کنند. این مرحله را باید با یک نقشه موضوعی یا جدولی که مضامین نامزد خود را مشخص می‌کند به پایان رساند و باید تمام داده‌های مربوط به هر موضوع را جمع‌آوری کرد (Braun & Clarke, 2012: 8-9).

۴.۵ فاز ۴: بررسی موضوعات احتمالی

این مرحله شامل یک فرآیند بازگشتی است که در آن مضامین در حال توسعه در رابطه با داده‌های کدگذاری شده و کل مجموعه داده بررسی می‌شوند. اولین گام این است که مضامین خود را در برابر عصاره‌های گردآوری‌شده از داده‌ها بررسی کنیم و بررسی کنیم که آیا موضوع در رابطه با داده‌ها کار می‌کند. اگر این‌طور نیست، ممکن است لازم باشد برخی از کدها را دور بیندازیم یا آن‌ها را تحت موضوع دیگری جابجا کنیم. هنگامی که مجموعه‌ای متمایز و منسجم از مضامین را داریم که در رابطه با استخراج داده‌های کدگذاری شده کار می‌کنند، باید مرحله دوم را در فرآیند بررسی انجام دهیم؛ بررسی مضامین در رابطه با کل مجموعه داده. این کار شامل یک بازخوانی نهایی تمام داده‌های شما می‌شود تا مشخص شود آیا مضامین ما به‌طور معناداری کل مجموعه داده یا جنبه‌ای از آن را به تصویر می‌کشند. (Braun & Clarke, 2012: 9-10).

۵.۵ فاز ۵: تعریف و نام‌گذاری مضامین

در تعریف مضامین خود، باید بتوانیم به‌وضوح بیان کنیم که چه چیزی منحصر به فرد و خاص در مورد هر موضوع است: اینکه آیا می‌توانیم ماهیت هر موضوع را در چند جمله خلاصه کنیم، آزمون خوبی برای این موضوع است. یک تحلیل موضوعی خوب دارای مضامینی خواهد بود که: (۱) سعی نکنیم بیش از حد انجام دهیم، زیرا مضامین در حالت ایده آل باید تمرکز منحصر به فردی داشته باشند. (۲) مرتبط هستند، اما همپوشانی ندارند، بنابراین تکراری نیستند، اگرچه ممکن است بر اساس مضامین قبلی ساخته شوند؛ و (۳) مستقیماً به سؤال تحقیق خود پردازیم. هر موضوع مشخص شده دارای تمرکز، دامنه و هدف مشخص است. هر کدام به‌نوبه خود بر روی موضوع (های) قبلی ساخته و توسعه می‌دهند؛ و مضامین

باهم یک داستان کلی منسجم در مورد داده‌ها ارائه می‌دهند. این مرحله شامل انتخاب استنتاج‌ها برای ارائه/تحلیل و سپس تنظیم «داستان» هر موضوع با یا پیرامون آن است. جنبه دیگر این مرحله این است که هر موضوع را چه نامی بگذاریم. یک نام خوب برای یک موضوع آموزنده، مختصر و جذاب است (Braun & Clarke, 2012: 10-11).

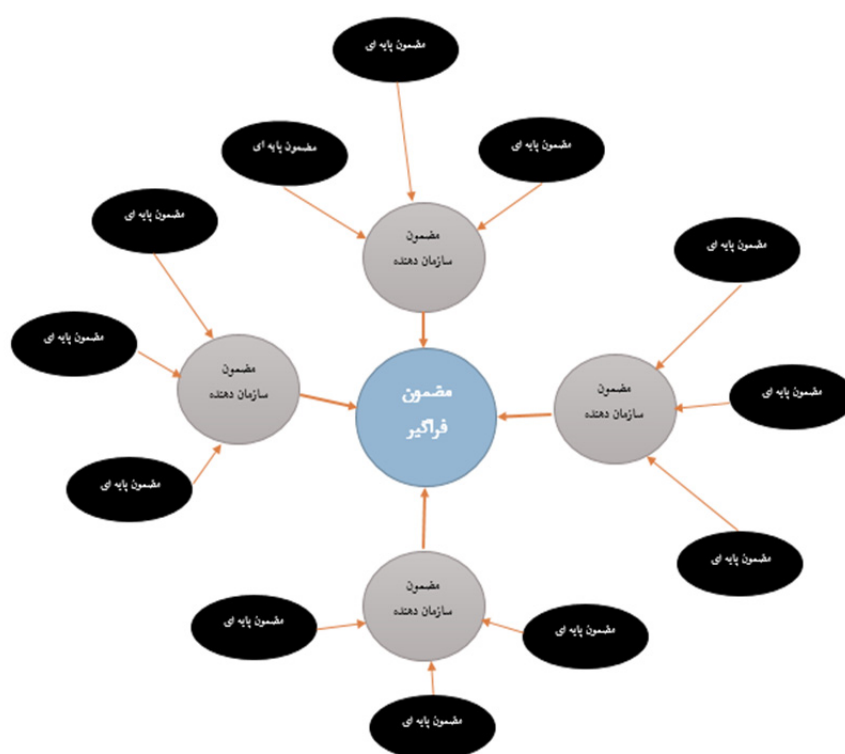
۶.۵ فاز ۶: تهیه گزارش یا داستان تحقیق

درحالی‌که مرحله نهایی تجزیه و تحلیل، تولید گزارشی مانند مقاله ژورنالی یا پایان‌نامه است، مرحله‌ای نیست که فقط در پایان شروع شود. برخلاف تحقیقات کمی، ما تجزیه و تحلیل خود را از داده‌ها کامل نمی‌کنیم و سپس آن را نمی‌نویسیم. نوشتن و تحلیل کاملاً در تحقیقات کیفی - از نوشتن غیررسمی یادداشت‌ها و یادداشت‌ها گرفته تا فرآیندهای رسمی‌تر تحلیل و گزارش‌نویسی درهم‌تنیده شده‌اند. هدف گزارش ما ارائه یک «داستان» قانع‌کننده در مورد داده‌های ما، بر اساس تجزیه و تحلیل ما است. داستان باید قانع‌کننده و واضح و درعین‌حال پیچیده و در یک زمینه علمی گنجانده شده باشد. حتی برای تحلیل مضمون توصیفی، برای ارائه استدلالی که به سؤال تحقیق ما پاسخ می‌دهد، باید فراتر از توصیف باشد. ترتیبی که در آن مضامین خود را ارائه می‌کنیم، مهم است: مضامین باید به‌طور منطقی و معنادار به هم متصل شوند و در صورت مرتبط بودن، بر اساس مضامین قبلی ساخته شوند تا داستانی منسجم در مورد داده‌ها بیان کنند (Braun & Clarke, 2012: 11-12).

۶. ابزار و روش‌های تحلیلی در تحلیل مضمون

تحلیل مضمون طیف بزرگی از روش‌ها و فنون را شامل می‌شود. در این روش با توجه به سؤالات پژوهش و اهداف آن می‌توان از یک روش تحلیلی مناسب برای آن پژوهش استفاده کرد. در این پژوهش از روش تحلیلی شبکه مضامین استفاده شده است. در روش شبکه مضامین آنچه مضامین عرضه می‌کنند نقشه‌ای شبیه تارنما به مثابه اصل سازمان دهنده و روش نمایش است. شبکه مضامین بر اساس روندی مشخص، مضامین پایه (کدها و نکات کلیدی متن)، مضامین سازمان دهنده (مضامین به دست آمده از ترکیب و تلخیص مضامین پایه) و مضامین فراگیر (مضامین عالی دربرگیرنده اصول حاکم بر متن به مثابه کل) را سازمان‌دهی می‌کند؛ سپس این مضامین به صورت نقشه‌های شبکه تارنما رسم و مضامین برجسته هریک از این سه سطح همراه با روابط میان آن‌ها نشان داده می‌شود. در این روش، شبکه مضامین

به صورت گرافیکی و شبیه تارنما نشان داده می شوند تا تصور وجود هرگونه سلسله مراتب در میان آن ها از بین برود؛ باعث شناوری مضامین شود و بر وابستگی و ارتباط متقابل بین شبکه تأکید شود. باین حال لازم است توجه شود که این شبکه ها صرفاً ابزار تحلیلی هستند و نه خود تحلیل. وقتی یک شبکه مضمونی ساخته شد می توان از آن به مثابه ابزاری تصویری برای تفسیر متن استفاده کرد تا نتایج حاصل از متن و خود متن برای محقق و خوانندگان تحقیق روشن و فهمیدنی شود. برای ترسیم روابط میان مضامین می توان از مضامین رابطه ای نیز استفاده کرد. نکته مهم و جالب در شبکه مضامین این است که با توجه به پیچیدگی داده ها و هدف تحلیل ممکن است از مجموعه متون، چند مضمون فراگیر استخراج شود؛ باین حال تعداد مضامین فراگیر از مضامین پایه و سازمان دهنده کمتر خواهد بود. هر مضمون فراگیر، هسته و کانون شبکه ای مضمونی را تشکیل می دهد؛ بنابراین ممکن است تحلیل به چند شبکه مضامین منجر شود (جعفری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۷۰).

شکل ۱. ساختار یک شبکه مضمونی

بررسی مبانی تفکر اصول‌گرایی در ایران بعد ... (فرهاد فرامرزیان و دیگران) ۲۲۹

ردیف	نقل قول	مضمون پایه‌ای
۱	ولایت فقیه اساس حکومت اسلامی است (مشارکت‌کننده شماره ۱)	ولایت فقیه
۲	روحانیون میراث داران پیامبر و امامان هستند و در رأس نظام اسلامی قرار دارند (مشارکت‌کننده شماره ۳)	حکومت روحانیت
۳	شورای نگهبان مهم‌ترین رکن نظارتی نظام اسلامی و مرجع اصلی تشخیص صره از ناصره خصوصاً در انتخابات است (مشارکت‌کننده شماره ۶)	نظارت استصوابی
۴	نظام باید یک پالایش اساسی در ساختار خود انجام دهد و افراد مؤمن و معتقد به مبانی نظام و انقلاب را در رأس مدیریت کشور قرار دهد (مشارکت‌کننده شماره ۲)	تعهد گرایی
۵	به‌طور سستی مردم ایران جهت انجام تکالیف دینی و سیاسی خود به روحانیت مراجعه کرده‌اند (مشارکت‌کننده شماره ۸).	مرجعیت دینی و سیاسی روحانیت
۶	اصولگرایی مخالف تحجر و واپس‌گرایی دینی است (مشارکت‌کننده شماره ۵).	عدم تحجر و واپس‌گرایی دینی
۷	در نگاه اصولگرایی دین بر همه شئون زندگی خصوصاً سیاست حاکم است (مشارکت‌کننده شماره ۷).	حاکمیت دین
۸	در نگاه اصولگرایی دموکراسی سکولار پذیرفته نیست و باید با دین پیوند داشته باشد (مشارکت‌کننده شماره ۱).	مردم‌سالاری دینی
۹	آزادی در چهارچوب قانون و شرع معنا پیدا می‌کند و به معنای افسارگسیختگی نیست (مشارکت‌کننده شماره ۹).	آزادی‌های مشروع
۱۰	سیاست ما عین دیانت ما و دیانت ما عین سیاست ماست (مشارکت‌کننده شماره ۱۲).	عدم جدایی دین از سیاست
۱۱	اسلام ناب محمدی دینی کامل است که برای همه‌چیز برنامه و اصول دارد (مشارکت‌کننده شماره ۱۵).	دین حداکثری
۱۲	حکومت اسلامی حکومت مستضعفین است در مقابل مستکبرین (مشارکت‌کننده شماره ۱۰).	حکومت مستضعفین
۱۳	وظیفه حکومت اسلامی حمایت از مستضعفین است (مشارکت‌کننده شماره ۱۳).	حمایت از مستضعفین
۱۴	مسئولین باید نسبت به عملکرد خود پاسخگو بوده و در مقابل مردم مسئول‌اند (مشارکت‌کننده شماره ۴).	مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی
۱۵	دولت باید بر رسانه‌ها و خصوصاً فضای مجازی کنترل داشته و از آن صیانت کند تا یله و رها نباشند (مشارکت‌کننده شماره ۱۱).	کنترل رسانه
۱۶	مسئولین باید مردمی بوده و همواره خدمت به مردم را در نظر داشته باشند (مشارکت‌کننده شماره ۲).	مردمی بودن
۱۷	علاوه بر تخصص، تعهد و اعتقادات و باورهای دینی مسئولین نیز مهم است (مشارکت‌کننده شماره ۵).	اعتقادی و دینی بودن
۱۸	ساده زیستی و پرهیز از اشرافی‌گری و کاخ‌نشینی مسئولین از اصول مهم تفکر اصولگرایی است (مشارکت‌کننده شماره ۷).	اشرافی نبودن (ساده‌زیستی)،

۲۳۰ جستارهای سیاسی معاصر، سال ۱۶، شماره ۳، پاییز ۱۴۰۴

ردیف	نقل قول	مضمون پایه‌ای
۱۹	مسئولین در نظام اسلامی وظیفه‌دارند بر اساس عدالت حکمرانی کنند (مشارکت‌کننده شماره ۳).	عادل بودن
۲۰	تعهد و تخصص در کنار هم برای مدیران لازم است (مشارکت‌کننده شماره ۱۰).	شایسته‌سالاری
۲۱	از نگاه اصولگرایی یک مدیر باید شجاع و قاطع باشد و جز خدا از کسی نترسد (مشارکت‌کننده شماره ۸).	شجاعت و قاطعیت
۲۲	انس همیشگی با قرآن و خدا به بیان رهبر معظم انقلاب از ویژگی‌های یک مدیر در حکومت اسلامی است (مشارکت‌کننده شماره ۷).	انس دائمی با قرآن و خدا
۲۳	اصولگرایی به خودباوری ملی و عدم تکیه به شرق و غرب معتقد است (مشارکت‌کننده شماره ۱۱).	خودباوری ملی
۲۴	حکمرانی اسلامی مبتنی بر عقلانیت و حسن تدبیر است (مشارکت‌کننده شماره ۹).	حسن تدبیر و عقلانیت
۲۵	التزام و اعتقاد به قانون در تفکر اصولگرایی یک اصل است (مشارکت‌کننده شماره ۱۲).	قانون‌گرایی
۲۶	حکمرانی اسلامی مبتنی بر برنامه محوری و مدیریت علمی است (مشارکت‌کننده شماره ۱۵).	برنامه محوری
۲۷	مبارزه با استکبار جهانی یکی از مهم‌ترین آرمان‌های انقلاب اسلامی است (مشارکت‌کننده شماره ۱۴).	مبارزه با استکبار جهانی
۲۸	دشمن‌شناسی از ویژگی‌های مهم اصولگرایی است (مشارکت‌کننده شماره ۹).	دشمن‌شناسی
۲۹	جریان نفوذ یک آسیب بزرگ و جدی برای انقلاب است (مشارکت‌کننده شماره ۳).	نفوذ
۳۰	تفکر اصولگرایی به اتحاد امت اسلامی معتقد است (مشارکت‌کننده شماره ۱۰).	امت اسلامی
۳۱	حمایت از ملت‌های مظلوم جهان از آرمان‌های انقلاب است که باید ادامه داشته باشد (مشارکت‌کننده شماره ۵).	حمایت از ملت‌های مظلوم
۳۲	انقلاب اسلامی انقلاب مستضعفین بود و وظیفه دارد از مستضعفین جهان حمایت کند (مشارکت‌کننده شماره ۶).	حمایت از مستضعفین جهان
۳۳	انقلاب اسلامی الگوی ملت‌های آزاد جهان است و باید تا انقلاب جهانی تداوم داشته باشد (مشارکت‌کننده شماره ۱۱).	صدور انقلاب
۳۴	آزادسازی قدس آرمان مهم امت اسلامی است (مشارکت‌کننده شماره ۸).	آزادسازی قدس
۳۵	اسرائیل باید از صحنه جهانی حذف شود (مشارکت‌کننده شماره ۴).	محو اسرائیل
۳۶	محور مقاومت مهم‌ترین دستاورد انقلاب و نماد نفوذ معنوی آن در منطقه است (مشارکت‌کننده شماره ۱).	محور مقاومت
۳۷	سیاست نگاه به شرق می‌تواند فشارهای غرب را خنثی کند (مشارکت‌کننده شماره ۱۲).	نگاه به شرق
۳۸	عزت، حکمت و مصلحت سه اصل مهم سیاست خارجی هستند	عزت

بررسی مبانی تفکر اصول‌گرایی در ایران بعد ... (فرهاد فرامرزیان و دیگران) ۲۳۱

ردیف	نقل قول	مضمون پایه‌ای
	(مشارکت‌کننده شماره ۲).	
۳۹	عزت، حکمت و مصلحت سه اصل مهم سیاست خارجی هستند (مشارکت‌کننده شماره ۱۴).	حکمت
۴۰	عزت، حکمت و مصلحت سه اصل مهم سیاست خارجی هستند (مشارکت‌کننده شماره ۱۳).	مصلحت
۴۱	رفع موانع تولید و تکیه بر توان داخلی از اصول اساسی اقتصاد مقاومتی است (مشارکت‌کننده شماره ۱۵).	رفع موانع تولید داخلی
۴۲	اقتصاد مقاومتی یک اقتصاد مردم بنیاد است (مشارکت‌کننده شماره ۸).	مردمی سازی اقتصاد
۴۳	اقتصاد کشور باید از راه‌هایی مانند دور زدن تحریم‌ها مقاوم‌سازی شود (مشارکت‌کننده شماره ۱۱).	مقاوم‌سازی اقتصاد در برابر تحریم‌ها
۴۴	یکی از نتایج اقتصاد مقاومتی، استقلال اقتصادی است (مشارکت‌کننده شماره ۹).	استقلال اقتصادی
۴۵	سبک زندگی و شیوه مصرف مردم باید تغییر کند و از اسراف و ریخت‌وپاش پرهیز کنند (مشارکت‌کننده شماره ۵).	اصلاح الگوی مصرف
۴۶	همت و مدیریت جهادی سبک مدیریت اصولگرایی برای اداره کشور است (مشارکت‌کننده شماره ۴).	مدیریت جهادی
۴۷	تکیه بر دانشمندان بومی و ایجاد یک اقتصاد دانش‌بنیان از اهداف اقتصاد مقاومتی است (مشارکت‌کننده شماره ۱۰).	اقتصاد دانش‌بنیان
۴۸	در اقتصاد اسلامی اصل بر حمایت از مستضعفین و اقشار کم‌درآمد جامعه است (مشارکت‌کننده شماره ۲).	حمایت از مستضعفین
۴۹	فساد یکی از آسیب‌های مهم اقتصاد کشور و مانع پیشرفت است (مشارکت‌کننده شماره ۳).	فساد ستیزی
۵۰	در تفکر اصولگرایی پیشرفت بدون عدالت معنا ندارد و قابل قبول نیست (مشارکت‌کننده شماره ۱۲).	عدالت اقتصادی
۵۱	کنترل و مهار تورم یکی از اهداف مهم اقتصاد مقاومتی است (مشارکت‌کننده شماره ۱).	مهار تورم
۵۲	اقتصاد کشور باید از وابستگی به نفت خارج شده و متنوع شود (مشارکت‌کننده شماره ۷).	متنوع سازی اقتصاد
۵۳	اقتصاد کشور باید از وابستگی به فروش مواد خام رهایی پیدا کند (مشارکت‌کننده شماره ۶).	پرهیز از خام فروشی
۵۴	یکی از خلأهای بزرگ اقتصاد ما بیکاری است (مشارکت‌کننده شماره ۳).	اشتغال
۵۵	اولویت اقتصاد کشور باید بر خنثی‌سازی تحریم‌ها باشد (مشارکت‌کننده شماره ۲).	خنثی سازی تحریم
۵۶	پس از خنثی‌سازی تحریم‌ها، باید در جهت رفع تحریم‌ها تلاش کرد (مشارکت‌کننده شماره ۴).	رفع تحریم‌ها
۵۷	تفکر اصولگرایی مخالف ارتباط با خارج و بهره‌گیری از توان علمی و اقتصادی دنیا نیست (مشارکت‌کننده شماره ۵).	ارتباط با خارج

ردیف	نقل قول	مضمون پایه‌ای
۵۸	ایمان و عمل صالح مهم‌ترین پایه‌های زندگی سالم و حیات طیبه هستند (مشارکت‌کننده شماره ۱).	ایمان و عمل صالح
۵۹	ایمان و عمل صالح باعث توسعه و گشایش در زندگی اجتماعی افراد می‌شود (مشارکت‌کننده شماره ۲).	توسعه و گشایش
۶۰	از آثار و برکات عمل صالح و ایمان، علم و بصیرت است (مشارکت‌کننده شماره ۵).	علم و بصیرت
۶۱	توکل به خدا و کمک الهی از ویژگی‌های حیات طیبه است (مشارکت‌کننده شماره ۳).	امداد الهی
۶۲	پرهیز از اسراف و قناعت در زندگی اجتماعی یک اصل مهم است (مشارکت‌کننده شماره ۷).	قناعت
۶۳	حجاب از واجبات دین است و به‌عنوان یک امر اجتماعی همه ملزم به رعایت آن هستند (مشارکت‌کننده شماره ۶).	حجاب اجباری
۶۴	زندگی فردی و حیات اجتماعی باید بر اساس ارزش‌های اسلامی بنیان نهاده شود (مشارکت‌کننده شماره ۹).	ارزش‌های اسلامی (سبک زندگی اسلامی)
۶۵	تفکر اصولگرایی به دنبال یک جامعه توحیدی و از بین بردن فاصله طبقاتی است (مشارکت‌کننده شماره ۱۱).	عدالت اجتماعی
۶۶	خودباوری و تکیه بر توان و ارزش‌های بومی در مقابل هجوم ارزش‌های بیگانه نقش مهمی در حفظ فرهنگ اسلامی دارد (مشارکت‌کننده شماره ۸).	خودباوری
۶۶	هر کس به ایمان و عمل صالح اعتقاد داشته باشد خداوند به او عزت و مقبولیت در بین مردم می‌دهد (مشارکت‌کننده شماره ۱۰).	عزت و مقبولیت
۶۷	تفکر اصولگرایی مخالف تجمل‌گرایی و اشرافیت در زندگی فردی و اجتماعی است و تأکید ویژه‌ای بر ساده زیستی دارد (مشارکت‌کننده شماره ۱۲).	ساده زیستی
۶۸	دولت باید با کنترل و صیانت از فضای مجازی مانع از گرایش جوانان و مردم به سبک‌های زندگی غیر اسلامی شود (مشارکت‌کننده شماره ۱۵).	کنترل فضای مجازی
۶۹	آحاد جامعه باید بر اساس فرهنگ اصیل و ارزش‌های اسلامی زندگی کنند (مشارکت‌کننده شماره ۱۳).	مخالفت با تکررگرایی فرهنگی

۷. سنجش روایی تحقیق

جهت سنجش پایایی و روایی این پژوهش، از روش‌های سنجش روایی مرسوم در تحقیقات کیفی استفاده شده است. به این معنی که افزون بر اینکه مضامین فراگیر، سازمان دهنده و پایه با مطالعه نظریات موجود در این حوزه، سایر تحقیقات انجام شده در این زمینه، اهداف پژوهش و منابع موجود، انتخاب و تأیید شدند، نظرات و راهنمایی‌های گروهی از کارشناسان این حوزه نیز اعمال شده و پیش از کدگذاری، اصلاح و تعدیل نهایی انجام

گرفت. در نهایت نیز روایی پژوهش به تأیید چند نفر از کارشناسان و اساتید راهنما و مشاور رسید.

۸. حجم و روش نمونه‌گیری

در تحلیل گفتمان، رسیدن به آنچه اشباع داده نامیده می‌شود، مهم است. این به زمانی اشاره دارد که محقق موضوع خود را بررسی کرده و داده‌های خود را تا جایی تجزیه و تحلیل کرده که هیچ اطلاعات جدیدی پیدا نمی‌شود (Crosley, 2021). در این پژوهش متن مکتوب مصاحبه با ۱۵ نفر از صاحب‌نظران در خصوص تفکر اصول‌گرایی تحلیل شده و استنتاج مضامین و کدهای متن تا رسیدن به مرحله تکرارپذیری و اشباع ادامه یافته است؛ تا جایی که مضمون جدیدی در خصوص مبانی تفکر اصول‌گرایی در متن این مصاحبه‌ها یافت نشده و مضامین همه تکرارشونده بوده‌اند.

۹. تجزیه و تحلیل داده‌ها

تجزیه و تحلیل داده‌ها در این پژوهش به روش تحلیل مضمون و با ابزار تحلیلی شبکه مضامین انجام گرفته است. در این مرحله متون مصاحبه‌های انجام شده با صاحب‌نظران که ۱۵ مصاحبه بوده‌اند، به دقت مطالعه شده و آشنایی اولیه پژوهشگر با متن تحلیل صورت گرفته است. سپس این متون در قالب کدهایی که مضامین پایه‌ای نامیده می‌شوند سازمان‌دهی شده‌اند. هر یک از این متون مصاحبه‌ها که در جدول زیر نقل شده، حاوی مضمونی است که با خواندن آن نقل قول مستقیماً به ذهن متبادر می‌شود. این مضامین که از متن اصلی پژوهش استخراج گردیده‌اند، «مضامین پایه‌ای» نامیده می‌شوند که در جدول زیر ذکر شده‌اند.

پس از استنتاج و استخراج کدها و مضامین پایه‌ای، این مضامین در قالب مضامین سازمان‌دهنده ادغام شده و به ۱۱ مضمون سازمان‌دهنده در کل داده‌ها رسیده‌ایم. سپس این مضامین سازمان‌دهنده در قالب مضامین فراگیر ادغام و نام‌گذاری شده‌اند و سه مضمون فراگیر که ویژگی‌های کلی مبانی فکری اصول‌گرایی بعد از انقلاب اسلامی هستند به ترتیب جدول زیر به دست آمده است:

۲۳۴ جستارهای سیاسی معاصر، سال ۱۶، شماره ۳، پاییز ۱۴۰۴

ردیف	مضمون پایه‌ای	مضمون سازمان‌دهی	مضمون فراگیر
۱	حاکمیت دین		
۲	مردم‌سالاری دینی		حکومت اسلامی
۳	عدم جدایی دین از سیاست	اسلام سیاسی	
۴	دین‌حداکثری		
۵	آزادی‌های مشروع		
۶	حکومت مستضعفین		
۷	ولایت فقیه		
۸	حکومت روحانیت		
۹	نظارت استصوابی	اسلام فقه‌ای	
۱۰	مرجعیت دینی و سیاسی روحانیت		
۱۱	تعهد گرایی		
۱۲	عدم تحجر و واپس‌گرایی		
۱۳	مردمی بودن		
۱۴	اعتقادی و دینی بودن		
۱۵	اشرافی نبودن (ساده‌زیستی) مسئولین		
۱۶	عدالت		
۱۷	شایسته‌سالاری		
۱۸	شجاعت و قاطعیت		
۱۹	انس دائمی با قرآن و خدا	حکمرانی اسلامی	
۲۰	خودباوری ملی		
۲۱	حسن تدبیر و عقلانیت		
۲۲	قانون‌گرایی		
۲۳	برنامه محوری		
۲۴	مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی		
۲۵	کنترل رسانه		
۲۶	حمایت از مستضعفین		
۲۷	مبارزه با استکبار جهانی		
۲۸	دشمن‌شناسی	استکبارستیزی	
۲۹	نفوذ		
۳۰	استقلال در سیاست خارجی		
۳۱	امت اسلامی		
۳۲	حمایت از ملت‌های مظلوم		
۳۳	حمایت از مستضعفین جهان	حکومت جهانی	

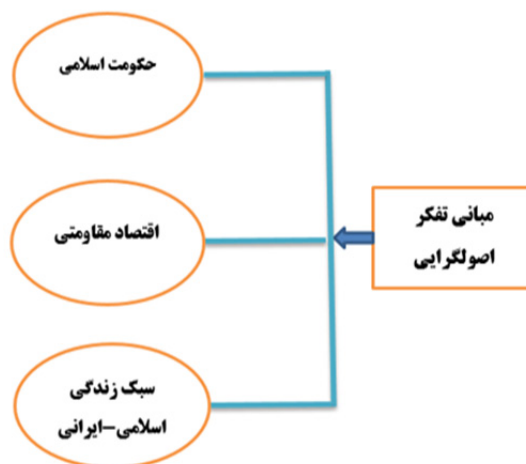
بررسی مبانی تفکر اصول‌گرایی در ایران بعد ... (فرهاد فرامرزیان و دیگران) ۲۳۵

ردیف	مضمون پایه‌ای	مضمون سازمان‌دهی	مضمون فراگیر
۳۴	صدر انقلاب		
۳۵	آزادسازی قدس		
۳۶	محو اسرائیل		
۳۷	محور مقاومت	آرمان فلسطین	
۳۸	نگاه به شرق		
۳۹	عزت		
۴۰	حکمت	استقلال‌طلبی	
۴۱	مصلحت		
۴۲	رفع موانع تولید داخلی		
۴۳	مردمی سازی اقتصاد		اقتصاد مقاومتی
۴۴	مقاوم‌سازی اقتصاد در برابر تحریم‌ها،		
۴۵	استقلال اقتصادی		
۴۶	اصلاح الگوی مصرف		
۴۷	مدیریت جهادی	اقتصاد درون‌زا	
۴۸	فساد ستیزی		
۴۹	اشتغال		
۵۰	اقتصاد دانش‌بنیان		
۵۱	حمایت از مستضعفین		
۵۲	عدالت اقتصادی		
۵۳	مهار تورم		
۵۴	متنوع سازی اقتصاد		
۵۵	پرهیز از خام فروشی		
۵۶	خنثی سازی تحریم		
۵۷	رفع تحریم‌ها	اقتصاد برون‌گرا	
۵۸	ارتباط با خارج		
۵۹	ایمان و عمل صالح		
۶۰	توسعه و گشایش		
۶۱	علم و بصیرت		
۶۲	امداد الهی	حیات طیبه	
۶۳	عزت و مقبولیت		
۶۴	حجاب اجباری		
۶۵	ساده زیستی و قناعت		سبک زندگی اسلامی-ایرانی
۶۶	عدالت اجتماعی		

ردیف	مضمون پایه‌ای	مضمون سازمان‌دهی	مضمون فراگیر
۶۷	کنترل فضای مجازی		
۶۸	خودباوری	مهندسی اجتماعی	
۶۹	مخالف با تکثرگرایی فرهنگی		
۷۰	ارزش‌های اسلامی (سبک زندگی اسلامی)		

۱۰. کشف و توصیف شبکه مضامین

با بررسی و تحلیل مضامین مرتبط با «اصولگرایی» به سه مضمون فراگیر رسیده‌ایم که در ادامه بحث به توضیح این سه مضمون خواهیم پرداخت:

الف) حکومت اسلامی

مهم‌ترین اصول فکری جریان اصولگرایی، اعتقاد به حکومت اسلامی به‌عنوان رکن رکن دوره غیبت است. در رأس و مرکز این حکومت اسلامی، ولی فقیه به‌عنوان نایب و نماینده بر حق امام زمان (عاج) قرار دارد. در عصر امامت، زعامت مسلمین در اختیار امام عصر که منصوب خداوند است قرار داشت. با آغاز دوره غیبت کبری، عصر نیابت فقه‌های جامع‌الشرایط و حاکمیت ولایت فقیه برای اداره امور مردم فرامی‌رسد. سیستم فقه‌ها و اصل ولایت فقیه، تنها سازوکاری است که از سوی ائمه معصومین (ع) در جهت تداوم فلسفه بعثت و امامت در عصر غیبت پیش‌بینی شده است و شباهت و مشترکات زیادی در

مورد معیارها و شاخص‌ها در دو دوره امامت و فقاها وجود دارد. از معیارهای جریان اصولگرا، اعتقاد به پیوستگی عصر غیبت به عصر امامت که در حقیقت عصر غیبت همان عصر امامت است. لکن به صورت موقت فقیه جامع‌الشرایط از طرف امام عصر (عاج) در اداره امور مردم نیابت دارد. همچنین تفکر اصولگرایی اعتقاد به لزوم حاکمیت دینی به صورت جامع دارد. جامعیت دین اسلام اقتضاء دارد که این جامعیت همانند عصر پیامبر و امیرالمؤمنین در برابر جریان‌هایی که معتقد به دین حداقلی یا تفکیک دین از سیاست می‌باشند، به صورت کامل حفظ و زمینه تحقق آن فراهم گردد (شاهرودی، ۱۳۹۰: ۴۱-۴۲). در تفکر اصولگرایی دیانت و سیاست به هم آمیخته و جدایی ندارند. در رأس این نظام حکومتی دینی، ولی فقیه به عنوان نایب امام زمان قرار دارد که تحقق حکمرانی اسلامی بدون او امکان‌پذیر نیست. در حکومت اسلامی حمایت از مستضعفین و ستم‌دیدگان جهان یکی از اصول اساسی حکمرانی است. در همین راستا حکومت اسلامی جمهوری اسلامی ایران حمایت از آرمان فلسطین و مردم مظلوم این کشور را به عنوان یکی از اصول حکمرانی خود قرار داده است. لازمه این حمایت، استکبارستیزی و استقلال‌طلبی در سیاست خارجی با حفظ و رعایت عزت، حکمت و مصلحت نظام است. در نهایت حکمرانی اسلامی در افق و دیدگاه نهایی خودباور به حکومت جهانی داشته و حکومت اسلامی باید در سراسر دنیا با حمایت مستضعفین جهان مستقر شود.

ب) اقتصاد مقاومتی

تحلیل مضامین تفکر اصولگرایی نشان می‌دهد که اقتصاد مقاومتی، اقتصادی درون‌زا و برون‌نگر است. به طور کلی نتایج تحلیل نشان می‌دهد که عمده مضامین بیان‌شده در مصاحبه‌های مشارکت‌کنندگان برگرفته از بیانات مقام معظم رهبری در خصوص اقتصاد مقاومتی است و به نظر می‌رسد الگو و مدل اقتصادی مطلوب تفکر اصولگرایی برای توسعه اقتصادی کشور، مدل اقتصاد مقاومتی است که مورد تأکید مقام معظم رهبری است. همان‌طور که مقام معظم رهبری نیز می‌فرماید اقتصاد درون‌زا اقتصادی است تولید محور که بر پایه استقلال اقتصادی و عدم وابستگی به خارج است. همان‌چنانکه ایشان می‌فرمایند: «جزو سیاست‌های اقتصاد مقاومتی و خصوصیات اقتصاد مقاومتی، درون‌زایی است؛ درون‌زایی یعنی تولید ثروت به وسیله‌ی فعالیت درونی کشور انجام بگیرد؛ چشم به بیرون نباشد، نگاهمان به بیرون نباشد» (بیانات در اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی،

۱/۱/۱۳۹۷). همچنین برون‌گرایی یکی از ویژگی‌های اصلی اقتصاد مقاومتی است که به‌صراحت در بیانات مقام معظم رهبری نیز بیان شده است. معنای اقتصاد مقاومتی، محصور شدن و زندانی شدن در داخل کشور نیست؛ در اقتصاد مقاومتی ارتباط با دنیا وجود دارد؛ منتها گفته می‌شود که اعتماد بایستی به مردم باشد؛ اقتصاد درون‌زا و برون‌گرا (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مردم آذربایجان شرقی، ۱۳۹۶/۱۱/۲۹).

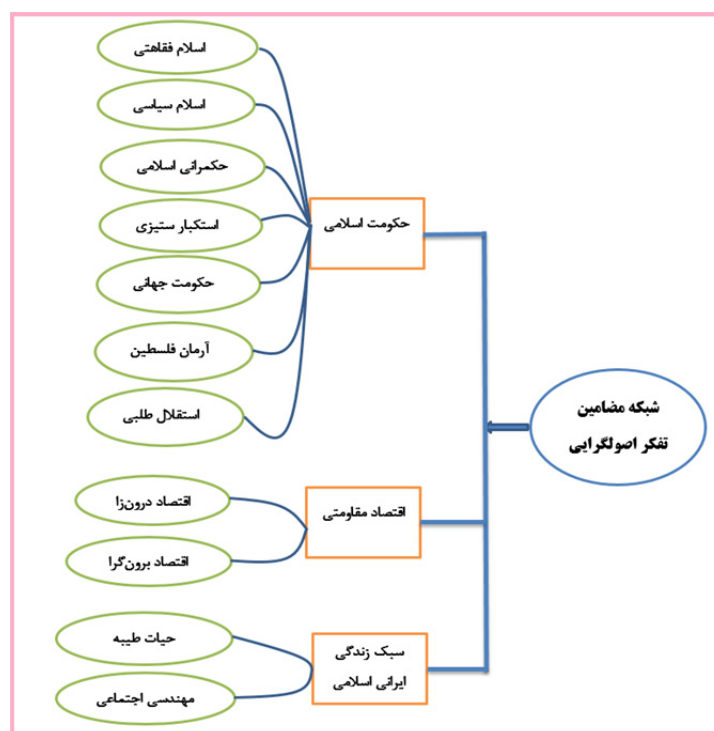
ج) سبک زندگی اسلامی ایرانی

یکی دیگر از مضامین فراگیر و اصلی در تفکر اصولگرایی سبک زندگی اسلامی ایرانی است. به نظر می‌رسد سبک زندگی اسلامی-ایرانی مدل اجتماعی-فرهنگی مطلوب تفکر اصولگرایی است که مبتنی بر دو اصل حیات و زیست طبیعی و مهندسی اجتماعی قرار دارد. تحلیل مضامین تفکر اصولگرایی نشان می‌دهد که این تفکر به دنبال ایجاد یک زیست دینی و حیات طیب و طاهر است. این حیات طیبیه مبتنی بر ایمان و اعتقاد و عمل صالح است که منجر به گشایش در زندگی فردی می‌شود. البته این سبک زندگی اسلامی توأم با قناعت و ساده زیستی و پرهیز از زندگی اشرافی است که توکل و امید به کمک و امداد الهی از اصول اساسی آن است. جهت نبل به این حیات طیبیه، تفکر اصولگرایی اعتقاد به نوعی مهندسی اجتماعی دارد که وظیفه حکومت اسلامی می‌داند زمینه‌های آن حیات طیبیه را برای مردم مسلمان فراهم کند. از این رو، حکومت اسلامی وظیفه دارد ارزش‌ها و قواعد اسلامی را در جامعه ترویج داده و اجازه ترویج فرهنگ بیگانه و مغایر با اصول اسلامی را در جامعه ندهد. بدون شک در این زمینه چالش‌هایی وجود دارد که مهم‌ترین آن‌ها ترویج سبک‌های زندگی مخالف با ارزش‌های اسلامی در رسانه‌ها و فضای مجازی است. بنابراین حکومت اسلامی وظیفه دارد فضای مجازی و رسانه‌ای را در کشور کنترل کرده و اجازه ترویج ارزش‌های مغایر با سبک زندگی اسلامی را در جامعه ندهد. مجموع این مضامین را می‌توان در یک مضمون فراگیر به نام سبک زندگی ایرانی-اسلامی سازمان‌دهی کرد.

۱۱. روایت یا داستان تحقیق

داستان یا روایت تحقیق یک شبکه مضمونی به یا یک الگو به شکل تارنما و شبکه ایجاد کرده است که در زیر ضمن ترسیم الگوی روایت تحقیق، به توضیح آن نیز خواهیم پرداخت. همان‌طور که نمودار زیر نشان می‌دهد، تحلیل مضامین پژوهش نهایتاً به سه

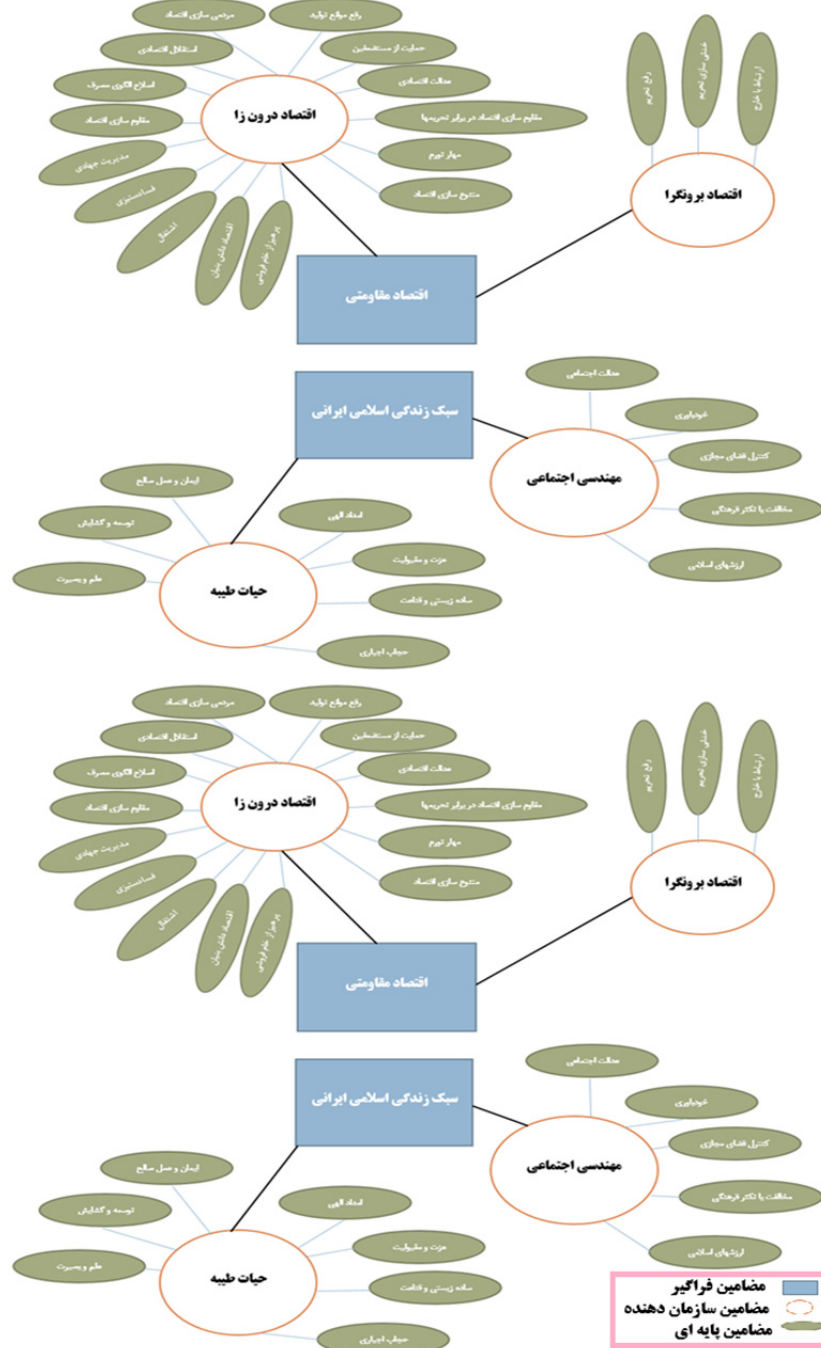
مضمون فراگیر حکومت اسلامی، اقتصاد مقاومتی و سبک زندگی اسلامی ایرانی رسیده است. حکومت اسلامی مدل سیاسی مطلوب اصولگرایان است؛ اقتصاد مقاومتی مدل اقتصادی مطلوب و سبک زندگی اسلامی ایرانی مدل اجتماعی- فرهنگی مطلوب آنها است که هرکدام از این مضامین فراگیر از چند مضمون سازمان دهنده تشکیل شده است که در نمودار زیر مشخص است.

شکل ۲. ساختار شبکه مضمونی تحقیق

همچنین هرکدام از این مضامین سازمان دهنده، از چندین مضمون پایه تشکیل شده است که در مجموع این شبکه مضامین تارنمایی به شکل زیر را نشان می دهد که ابتدا از مضامین پایه ای شروع می شود، پس از ادغام مضامین پایه ای، مضامین سازمان دهنده پژوهش استخراج شده و در نهایت با ادغام نهایی مضامین سازمان دهنده، مضامین فراگیر مستخرج شده که مهم ترین مبانی فکری اصولگرایی در ایران بعد از انقلاب را تشکیل می دهند.

۲۴۰ جستارهای سیاسی معاصر، سال ۱۶، شماره ۳، پاییز ۱۴۰۴

شکل ۳. تارنمای شبکه مضامین پژوهش

داستان روایی یا روایت تحقیق به این شکل است که بر اساس تحلیل داده و کدگذاری آن‌ها در فرآیند پژوهش تفکر اصولگرایی سه مبانی مهم فکری در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی دارد که سه مضمون فراگیر پژوهش را تشکیل می‌دهند. این سه مضمون عبارت‌اند از: حکومت اسلامی، اقتصاد مقاومتی و سبک زندگی اسلامی-ایرانی. حکومت اسلامی مدل سیاسی مطلوب حکومت‌داری تفکر اصولگرایی است. حکومت اسلامی بر مبنای اسلام فقه‌ای، اسلام سیاسی، حکمرانی اسلامی، استکبارستیزی، حکومت جهانی، آرمان فلسطین و استقلال‌طلبی صورت‌بندی شده است. تحلیل داده‌های تحقیق نشان می‌دهد که اسلام فقه‌ای مدنظر اصولگرایان بر اساس و پایه ولایت مطلقه فقیه شکل گرفته و ولی فقیه ستون خیمه و رکن رکن اسلام فقه‌ای است که ولایت سیاسی فقیه و حکومت روحانیت را در زمان غیبت امام عصر (عج) به‌عنوان میراث داران نظام امامت و شخص امام به رسمیت شناخته و علاوه بر مرجعیت دینی روحانیت که پیش از ولایت سیاسی فقیه در بین فقها رایج بود، مرجعیت سیاسی را نیز به فقها می‌دهد؛ یعنی علاوه بر ولایت در افتا و قضا، ولایت سیاسی نیز به فقیهان جامع‌الشرایط واگذار شد. این امر نوعی نوآوری در فقه شیعی بود که بر مبنای فقه پویای شیعی شکل گرفته و مانع از تحجر و واپس‌گرایی فقه شیعی و روحانیت شیعی می‌شود. بر همین اساس نوعی نظام سیاسی شکل گرفت نمایندگان ولی فقیه به‌عنوان ناظران سیستم حکمرانی بر شئونات قانون‌گذاری و انتخاب کارگزاران آن نظارت می‌کنند. این نظارت استصوابی بوده و فقه‌های منصوب ولی فقیه بنا به تشخیص و اجتهاد خود عمل می‌کنند. همچنین اسلام سیاسی به‌عنوان مبنای دیگر حکومت اسلامی مدنظر اصولگرایان درصدد حاکمیت دین بوده و با قرائتی حداکثری از دین، به دنبال تطابق تمامی شئونات حکمرانی کشور با دین اسلام و مذهب تشیع است. به همین دلیل اسلام سیاسی اصولگرایان به‌شدت با سکولاریسم و جدایی دین از سیاست مخالف بوده و معتقد به نظارت دین بر همه جنبه‌های زندگی افراد و سیستم حکمرانی کشور است. لازمه چنین امری داشتن قدرت مبسوط‌الید حکمرانان جهت نظارت بر جامعه خصوصاً در حوزه‌های رسانه‌ای و فرهنگی است. بر همین اساس تفکر اصولگرایی ضمن به رسمیت شناختن آزادی‌های مشروع، اعتقاد به کنترل فرهنگی و کنترل فضای رسانه‌ای کشور دارد. از دید اصولگرایان حکومت اسلامی حکومت مستضعفین بوده و این حکومت ملزم به حمایت از مستضعفین است و باید نسبت به آن‌ها مسئولیت‌پذیر و پاسخگو باشد.

حکمرانی اسلامی یکی دیگر از مضامین سازمان دهنده و اصول شکل‌گیری حکومت اسلامی است. حکمرانی اسلامی باید بر مبنای خودباوری ملی، حسن تدبیر و عقلانیت، قانون‌گرایی و برنامه محوری باشد. این شیوه حکمرانی یک حکمرانی مردمی بوده بر مبنای اعتقادات دینی شکل گرفته و حکمرانان و کارگزاران این سیستم حکمرانی که جزء شایسته‌ترین کارگزاران هستند، باید علاوه بر ساده زیستی و عادل بودن، انس دائمی با خدا و قرآن داشته تا شجاعت و قاطعیت لازم جهت تصمیم‌گیری را داشته باشند. استکبارستیزی از دیگر مبانی تفکر اصولگرایی در حوزه سیاسی است. مبارزه با استکبار جهانی و استقلال‌طلبی از اصول اساسی انقلاب اسلامی هستند که هم مورد تأکید امام (ره) و هم مقام معظم رهبری هستند. برای نیل به این هدف کارگزاران نظام اسلامی باید دشمن را شناخته و مانع از نفوذ آن در ارکان تصمیم‌گیری کشور شوند. در ادامه استقلال در سیاست خارجی نیز از ویژگی‌ها و مضامین مهم حکومت اسلامی مدنظر اصولگرایان است با حفظ سه اصل عزت، حکمت و مصلحت، باید سرلوحه سیاست خارجی کشور باشد. همچنین جهت خنثی‌سازی فشارهای غرب و حفظ استقلال سیاسی، نگاه به شرق می‌تواند تدبیری راهگشا در این زمینه باشد. نگاه به شرق شامل همکاری استراتژیک با کشورهای قدرتمند شرقی مانند چین و روسیه و دیگر کشورهایی می‌شود که به‌نوعی با نظام سلطه با محوریت آمریکا و دیگر کشورهای غربی مشکل دارند. علاوه بر این، آرمان فلسطین مه مبتنی بر آزادسازی قدس و محو اسرائیل از طریق شکل‌گیری محور مقاومت است، یکی دیگر از مضامین سازمان دهنده تفکر اصولگرایی است. درنهایت الگوی مطلوب حکمرانی تفکر اصولگرایی به حکومت جهانی ختم خواهد شد که با حمایت از مستضعفین جهان و ملت‌های مظلوم دنیا، انقلاب اسلامی ایران به تمام دنیا صادر خواهد شد و الگوی حکومت اسلامی ایران بر سراسر دنیا غالب خواهد شد و حکومت جهانی بر مبنای الگوی اسلامی ایران شکل خواهد گرفت.

یکی از دیگر مضامین فراگیر پژوهش که در نتیجه تحلیل و ادغام مضامین پایه‌ای و سازمان دهنده به‌دست آمده است، اقتصاد مقاومتی است. همان‌طور که ذکر شد، اقتصاد مقاومتی الگوی اقتصادی تفکر اصولگرایی برای اداره کشور است. اقتصاد مقاومتی از دو مضمون سازمان دهنده مهم تشکیل شده است: اقتصاد برون‌گرا و اقتصاد درون‌زا. این اقتصاد برون‌گرا خواهان ارتباط با خارج و با دنیاست نه به دنبال قطع ارتباط با دنیا. برون‌گرایی اقتصاد مقاومتی بدین معناست که ابتدا باید درصدد خنثی‌سازی تحریم‌ها باشد و اثرات

تحریم را به حداقل برساند، در مرحله بعد تمام تلاش خود را صرف رفع تحریم‌ها و ارتباط با اقتصاد جهانی کند. اقتصاد مقاومتی همچنین اقتصادی درون‌زا است؛ به این معنی که به دنبال مشارکت مردمی در اقتصاد و در یک‌کلام مردمی‌سازی اقتصاد است. با مشارکت مردم در اقتصاد، این اقتصاد مقاوم شده و در برابر تحریم‌ها کمتر دچار تلاطم می‌شود. اقتصاد مقاومتی اقتصادی تولیدمحور است و همان‌طور که مقام معظم رهبری فرمودند، اقتصاد مقاومتی باید به دنبال رفع موانع تولید داخلی و رونق تولید داخلی باشد تا به استقلال اقتصادی و خودکفایی در عرصه داخلی دست یابد. اقتصادی مقاومتی اقتصادی دانش‌بنیان و مبتنی بر فناوری و دانش روز است؛ از این‌رو سعی می‌کند با پرهیز از خام‌فروشی و استفاده از دانش روز اقدام به متنوع‌سازی اقتصاد کند. این اقتصاد بر مبنای یک مدیریت جهادی شکل گرفته که به دنبال رفع معضل بیکاری، مهار تورم و مبارزه با فساد است. اقتصاد مقاومتی علاوه بر ایجاد رفاه و پیشرفت اقتصادی به دنبال عدالت اقتصادی نیز هست و بدون عدالت پیشرفت معنایی ندارد؛ به خاطر همین حمایت از مستضعفین و اقشار آسیب‌پذیر از اصول اساسی اقتصاد مقاومتی است. اقتصاد مقاومتی همچنین با پرهیز از اسراف و تجمل‌گرایی به دنبال اصلاح الگوی مصرف است.

سبک زندگی اسلامی - ایرانی از دیگر مضامین فراگیر پژوهش است. سبک زندگی اسلامی - ایرانی مدل اجتماعی فرهنگی مطلوب تفکر اصول‌گرایی برای اداره کشور بوده و مبتنی بر دو مضمون سازمان‌دهنده حیات طیبیه و مهندسی اجتماعی است. حیات طیبیه بخش مهمی از سبک زندگی اسلامی ایرانی است که یک الگوی زندگی برای نسل جدید را مطرح می‌کند. حیات طیبیه مبتنی بر ایمان و عمل صالح است و به توسعه و گشایش الهی و توکل به خدا و امداد الهی باور راسخ دارد. حیات طیبیه با پرهیز از اسراف و تجمل، به دنبال قناعت و ساده‌زیستی است و آن را گنجی بی‌پایان می‌داند. در حیات طیبیه علم و بصیرت جایگاه بسیار والایی دارد و شکل‌دهنده عمل صالح است. در حیات طیبیه حجاب صرفاً یک مسئله شخصی نبوده، بلکه مسئله‌ای اجتماعی است و حکومت باید به آن ورود کرده و جلوی بی‌حجابی و هنجارشکنی را بگیرد. همچنین حکومت وظیفه دارد حیات اجتماعی مطلوب را برای مردم فراهم کرده و با نوعی مهندسی اجتماعی، شرایط زیست بهتر فرهنگی - اجتماعی جامعه یا حیات طیبیه را فراهم کند. بنابراین حکومت وظیفه دارد با ترویج ارزش‌های اسلامی، تقویت خودباوری فرهنگی و ایجاد عدالت اجتماعی یا عدالت در دسترسی به خدمات اجتماعی، به توسعه سبک زندگی اسلامی - ایرانی کمک کند و موانع

آن را از سر راه بردارد، به همین دلیل حکومت باید با کنترل فضای مجازی، مانع از گسترش سبک‌های زندگی مغایر با ارزش‌های اسلامی شود. از این رو می‌توان گفت تفکر اصولگرایی مخالف تکثرگرایی فرهنگی به سبک مدرن آن بوده و با حفظ ارزش‌های اسلامی به دنبال ایجاد یک سبک زندگی اسلامی ایرانی مبتنی بر باورها و ارزش‌های دینی و بومی کشور است.

۱۲. نتیجه‌گیری

تفکر اصولگرایی یکی از انواع نحله‌های فکری رایج در ایران معاصر است که تبار آن به دوران مشروطه و خصوصاً شیخ فضل‌الله نوری برمی‌گردد که معتقد بود باید به دنبال حکومت اسلامی و دینی سازی شیوه حکمرانی در کشور بود. بعد از انقلاب اسلامی و طرح نظریه ولایت فقیه و شکل‌گیری جمهوری اسلامی ایران، تفکر اصولگرایی آرام‌آرام شروع به منسجم کردن مبانی فکری خود نموده و در قالب راست سنتی به جامعه عرضه شد. با شروع دهه ۱۳۷۰ و ورود به عرصه جدیدی از مدل سیاست ورزی در سپهر سیاسی کشور، از دل راست سنتی جریان فکری-سیاسی جدیدی به نام اصولگرایی ظهور کرد که عقبه فکری خود را به امام خمینی (ره) به عنوان معمار انقلاب و مقام معظم رهبری به عنوان جانشین بر حق ایشان گره می‌زند. پژوهش حاضر نظر به اهمیت این شیوه تفکر، به تحلیل مضمون مبانی فکری اصولگرایی در ایران بعد از انقلاب پرداخته و در این زمینه به مصاحبه با فعالین و صاحب‌نظران این حوزه جهت دستیابی به یک الگوی منسجم فکری پرداخته است. این پژوهش که به شیوه تحلیل مضمون انجام گرفته است، با مصاحبه با ۱۵ نفر از صاحب‌نظران در نهایت به اشباع نظری رسیده و پس از مقایسه مضامین به دست آمده با سایر ادبیات و نظریات موجود در این خصوص، به روایی و پایایی این پژوهش دست یافته است. روش نمونه‌گیری در این پژوهش، نمونه‌گیری هدفمند و گلوله برفی بوده و در نهایت با تحلیل متن مصاحبه‌های انجام گرفته با صاحب‌نظران، به سه مضمون فراگیر حکومت اسلامی، اقتصاد مقاومتی و سبک زندگی اسلامی-ایرانی دست یافته است. حکومت اسلامی الگو و سبک حکومت‌داری مطلوب تفکر اصولگرایی است، اقتصاد مقاومتی الگوی اقتصادی و سبک زندگی ایرانی-اسلامی الگوی اجتماعی-فرهنگی مطلوب تفکر اصولگرایی برای اداره کشور است. تحلیل داده‌های تحقیق نشان می‌دهد که حکومت اسلامی در تفکر اصولگرایی بر مبنای اسلام فقه‌ای، اسلام سیاسی، حکمرانی اسلامی،

استکبارستیزی، استقلال‌طلبی، آرمان فلسطین و درنهایت، حکومت جهانی شکل گرفته است. همچنین اقتصاد مقاومتی به‌عنوان الگوی اقتصادی مطلوب تفکر اصول‌گرایی، اقتصادی درون‌گرا و برون‌زا است؛ به این معنی که هم خواهان ارتباط با خارج و هم استفاده از ظرفیت داخلی است. درنهایت سبک زندگی اسلامی ایرانی به‌عنوان مدل اجتماعی-فرهنگی مطلوب تفکر اصول‌گرایی بر مبنای حیات طیب و مهندسی اجتماعی شکل گرفته است. به این معنی که حکومت وظیفه دارد با مهندسی اجتماعی و کنترل فضای اجتماعی-فرهنگی جامعه، شرایط را جهت حیات طیب که زیست اجتماعی مبتنی بر ایمان و عمل صالح و عزت و مقبولیت است، فراهم کند.

کتاب‌نامه

- امام خمینی (ره) (۱۳۷۱). *صحیفه نور*، جلد‌های ۷ و ۱۴، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- بنو عزیری، علی (۱۳۷۹). «رویکردهای اجتماعی- روانی توسعه سیاسی»، *درک توسعه سیاسی*، به کوشش مایرون واینرو و ساموئل هانتیگتون، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- حاضری، محمد (۱۳۹۰). «گفتمان اصلاح‌طلبی در ایران پس از انقلاب»، *دانشنامه علوم اجتماعی*، دوره سوم، ش ۱، صص ۲۵-۴۲.
- حسینی زاده، محمدعلی (۱۳۸۶). *اسلام سیاسی در ایران*، قم: موسسه انتشارات دانشگاه مفید.
- ربانی خوراسگانی، علی و محمد میرزایی (۱۳۹۲). «تحلیل تقابل گفتمانی اصول‌گرایی و اصلاح‌طلبی در دهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری»، *مجله جامعه‌شناسی کاربردی*، سال بیست و ششم، شماره پیاپی (۶۰)، شماره چهارم، زمستان ۱۳۹۴، صص ۴۵-۶۸.
- شفیعی فر، محمد (۱۳۸۶). «اصولگرایی و قانون اساسی»، *مجله زمانه*، شماره ۵۵، صص ۴۴-۶۱.
- عنایت، حمید (۱۳۶۵). *اندیشه سیاسی در اسلام معاصر*، بهاء‌الدین خرمشاهی، تهران: خوارزمی.
- مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۸۲). «تفسیر مردم‌سالاری دینی»، *مجله حکومت اسلامی*، شماره ۲۹.
- «متن کامل منشور اصول‌گرایی» (۱۸ اسفند ۱۳۹۳). خبرگزاری تسنیم، قابل‌دسترسی در: <https://www.tasnimnews.com>

Boyatzis, R. E. (1998). *Transforming Qualitative Information: Thematic Analysis and Code Development*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology; Qualitative Research in Psychology, *Journal of Psychology*. Vol. 3 (2), Pp. 77-101.

- Braun, V. & Clarke, V. (2012). "Thematic Analysis", APA Handbook of Research Methods in Psychology, Vol. 2, Pp. 57-71.
- Crosley, Jenna (2021). "What (Exactly) Is Discourse Analysis? A Plain-Language Explanation & Definition (With Examples)", *GRADCOACH*, At: <https://gradcoach.com/discourse-analysis-101/>
- Fulcher, R. (2010). *Critical Discourse Analysis*. London and New York: Longman.
- Howitt, D. & Cramer, D. (2010). *Introduction to Research Methods in Psychology*. 2nd Edition. Harlow: Pearson Education Limited.
- McGregor, S.L.T. (2010). *Critical Discourse Analysis: A Primer*, Halifax: Mount Saint Vincent University.
- Okot, M.B. (2007). *Text and Textuality in Oral Performance*, London: Sage Publications.